

СЪД НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ОБЩНОСТИ
TRIBUNAL DE JUSTICIA DE LAS COMUNIDADES EUROPEAS
SODNÍ DVŮR EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ
DE EUROPÆISKE FÆLLESSKABERS DOMSTOL
GERICHTSHOF DER EUROPÄISCHEN GEMEINSCHAFTEN
EUROOPA ÜHENDUSTE KOHUS
ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ
COURT OF JUSTICE OF THE EUROPEAN COMMUNITIES
COUR DE JUSTICE DES COMMUNAUTÉS EUROPÉENNES
CŪIRT BHREITHIÚNAIS NA gCÓMHPHOBAL EORPACH
CORTE DI GIUSTIZIA DELLE COMUNITÀ EUROPEE
EIROPAS KOPIENU TIESA

EUROPOS BENDRIJŲ TEISINGUMO TEISMAS
AZ EURÓPAI KÖZÖSSÉGEK BÍRÓSÁGA
IL-QORTI TAL-ĠUSTIZZJA TAL-KOMUNITAJIET EWROPEJ
HOF VAN JUSTITIE VAN DE EUROPESE GEMEENSCHAPPEN
TRYBUNAŁ SPRAWIEDLIWOŚCI WSPÓLNOT EUROPEJSKICH
TRIBUNAL DE JUSTIÇA DAS COMUNIDADES EUROPEIAS
CŪRTEA DE JUSTIȚIE A COMUNITĂȚILOR EUROPENE
SŮDNY DVOR EURÓPSKÝCH SPOLEČENSTEV
SODIŠČE EVROPSKIH SKUPNOSTI
EUROOPAN YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIN
EUROPEISKA GEMENSKAPERNAS DOMSTOL

HOTĂRÂREA CURȚII

15 decembrie 1995*

(cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare formulată de cour d'appel din Liège)

„Libera circulație a lucrătorilor – Reguli de concurență aplicabile întreprinderilor – Jucători de fotbal profesioniști – Reglementări sportive privind transferul jucătorilor care obligă noul club să plătească despăgubiri fostului club – Limitarea numărului de jucători resortisanți ai altor state membre care pot fi utilizați în cadrul unei partide”

În cauza C-415/93,

având ca obiect o cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare adresată Curții în temeiul articolului 177 din Tratatul CEE de cour d'appel din Liège (Belgia), în litigiul aflat pe rolul acestei instanțe între

Union royale belge des sociétés de football association ASBL

și

Jean-Marc Bosman,

între

Royal club liégeois SA

și

Jean-Marc Bosman,

SA d'économie mixte sportive de l'union sportive du littoral de Dunkerque,

Union royale belge des sociétés de football association ASBL,

* Limba de procedură: franceza.

Union des associations européennes de football (UEFA)

și între

Union des associations européennes de football (UEFA)

și

Jean-Marc Bosman

cu privire la interpretarea articolelor 48, 85 și 86 din Tratatul CEE,

CURTEA,

compusă din G. C. Rodríguez Iglesias, președinte, C. N. Kakouris, D. A. O. Edward și G. Hirsch, președinți de cameră, G. F. Mancini (raportor), J. C. Moitinho de Almeida, P. J. G. Kapteyn, C. Gulmann, J. L. Murray, P. Jann și H. Ragnemalm, judecători,

avocat general: domnul C. O. Lenz,

grefieri: domnul R. Grass, grefier, și doamna D. Louterman-Hubeau, administrator principal,

luând în considerare observațiile scrise prezentate:

- pentru Union royale belge des sociétés de football association ASBL, de G. Vandersanden și J.-P. Hordies, avocați în cadrul Baroului din Bruxelles, și de R. Rasir și F. Moïses, avocați în cadrul Baroului din Liège;
- pentru Union des associations européennes de football (UEFA), de I. S. Forrester, QC;
- pentru domnul Bosman, de L. Misson, J.-L. Dupont, M.-A. Lucas și M. Franchimont, avocați în cadrul Baroului din Liège;
- pentru guvernul francez, de doamnele H. Duchène, secretar al afacerilor externe în cadrul Direcției afaceri juridice din Ministerul Afacerilor Externe, și C. de Salins, director adjunct în cadrul aceleiași direcții;
- pentru guvernul italian, de domnul profesor L. Ferrari Bravo, șef al Serviciului de contencios diplomatic din Ministerul Afacerilor Externe, asistat de domnul D. Del Gaizo, avvocato dello stato;
- pentru Comisia Comunităților Europene, de domnii F. E. González Díaz, membru al Serviciului juridic, și G. de Bergues, funcționar național detașat în cadrul Serviciului juridic și de Th. Margellos, avocat în cadrul Baroului din Atena,

având în vedere raportul de ședință,

după ascultarea observațiilor orale ale Union royale belge des sociétés de football association ASBL, reprezentată de F. Moïses, J.-P. Hordies și G. Vandersanden, ale Union des associations européennes de football (UEFA), reprezentată de I. S. Forrester și E. Jakhian, avocat în cadrul Baroului din Bruxelles, ale domnului Bosman, reprezentat de L. Misson și J.-L. Dupont, ale guvernului danez, reprezentat de domnul P. Biering, kontorchef în Ministerul Afacerilor Externe, în calitate de agent, ale guvernului german, reprezentat de domnul E. Röder, Ministerialrat în cadrul Ministerului Federal al Economiei, ale guvernului francez, reprezentat de doamna C. de Salins și de domnul P. Martinet, secretar al afacerilor externe în cadrul Direcției afaceri juridice din Ministerul Afacerilor Externe, în calitate de agenți, ale guvernului italian, reprezentat de domnul D. Del Gaizo, și ale Comisiei, reprezentată de domnii F. E. González Díaz și G. de Bergues și de doamna M. Wolfcarius, membru al Serviciului juridic, în ședința din 20 iunie 1995,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 20 septembrie 1995,
pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Prin hotărârea din 1 octombrie 1993, primită de Curte la 6 octombrie 1993, cour d'appel din Liège a adresat, în temeiul articolului 177 din Tratatul CEE, întrebări preliminare cu privire la interpretarea articolelor 48, 85 și 86 din același tratat.
- 2 Aceste întrebări au fost formulate în cadrul mai multor litigii (i) între Union royale belge des sociétés de football association ASBL (denumită în continuare „URBSFA”), pe de o parte, și domnul Bosman, pe de altă parte, (ii) între Royal club liégeois SA (denumit în continuare „RCL”), pe de o parte, și domnul Bosman, SA d'économie mixte sportive de l'union sportive du littoral de Dunkerque (denumită în continuare „clubul din Dunkerque”), URBSFA și Union des associations européennes de football (denumită în continuare „UEFA”), pe de altă parte, și (iii) între UEFA, pe de o parte, și domnul Bosman, pe de altă parte.

Normele privind organizarea fotbalului

- 3 Sportul football association, denumit în mod curent „fotbal”, fie că este profesionist sau de amatori, se practică, în forma sa organizată, în cadrul cluburilor care, în fiecare dintre statele membre, se regroupează în asociații naționale, denumite și federații. Numai în Regatul Unit există mai multe asociații naționale, mai exact patru, care sunt responsabile pentru Anglia, Țara Galilor, Scoția și, respectiv, Irlanda de Nord. URBSFA este asociația națională belgiană.

De asociațiile naționale depind alte asociații secundare sau subsidiare, care se ocupă de organizarea fotbalului în anumite sectoare sau în anumite regiuni. Asociațiile organizează campionate naționale, repartizate în mai multe divizii, în funcție de valoarea sportivă a cluburilor care participă la acestea.

- 4 Asociațiile naționale sunt membre ale Fédération internationale de football association (denumită în continuare „FIFA”), asociație de drept elvețian, care organizează fotbalul la nivel mondial. FIFA este împărțită în confederații continentale, ale căror regulamente sunt supuse aprobării acesteia. Confederația competentă pentru Europa este UEFA, care, de asemenea, este o asociație de drept elvețian. Aproximativ cincizeci de asociații naționale fac parte din aceasta, incluzând, printre altele, asociațiile naționale din statele membre care s-au angajat, conform statutelor UEFA, să respecte atât statutele, cât și regulamentele și deciziile acesteia din urmă.
- 5 Fiecare meci de fotbal organizat sub egida unei asociații naționale trebuie jucat între două cluburi membre ale acestei asociații sau membre ale asociațiilor secundare sau subsidiare afiliate. Echipa utilizată de fiecare club se compune din jucători înregistrați la asociația națională că joacă pentru acel club. Fiecare jucător profesionist trebuie înregistrat ca atare la asociația lui națională și figurează ca angajat actual sau ca fost angajat la un anumit club.

Normele privind transferurile

- 6 Conform regulamentului federal al URBSFA din 1983, aplicabil în perioada desfășurării faptelor din acțiunile principale, trebuie distinse trei raporturi: legitimarea jucătorului la asociația națională, legitimarea jucătorului la un anumit club și înregistrarea licenței, care este condiția necesară pentru ca un jucător să poată participa la competițiile oficiale. Transferul este definit drept operațiunea prin care jucătorul legitimat la o asociație obține un schimb în privința legitimării la un anumit club. În cazul unui transfer temporar, jucătorul rămâne legitimat la clubul său, dar are licență pentru un alt club.
- 7 În temeiul aceluiași regulament, toate contractele jucătorilor profesioniști, a căror durată variază între un an și cinci ani, se derulează până la 30 iunie. Înainte de expirarea contractului și cel târziu la 26 aprilie, clubul trebuie să propună jucătorului un nou contract, în lipsa acestuia jucătorul fiind considerat, în caz de transfer, ca fiind amator, aplicându-se astfel alte dispoziții din regulament. Jucătorul este liber să accepte sau să refuze această propunere.
- 8 În cazul unui refuz, jucătorul este înscris pe lista jucătorilor care între 1 și 31 mai pot face obiectul unui transfer denumit „impus”, adică fără acordul clubului la care este legitimat, dar prevăzând achitarea către acesta din urmă de către noul club a unei compensații denumite „de formare”, calculată prin înmulțirea venitului brut anual al jucătorului cu anumiți coeficienți care variază între 14 și 2, în funcție de vârsta acestuia.

- 9 La 1 iunie se deschide perioada transferurilor denumite „libere”, care au loc cu acordul celor două cluburi și al jucătorului, în special în ceea ce privește valoarea compensației de transfer pe care noul club este obligat să o plătească vechiului club, în caz contrar noul club riscând să i se aplice sancțiuni care pot merge până la radierea sa pentru datorii.
- 10 În cazul în care nu are loc niciun transfer, clubul la care este legitimat jucătorul trebuie să îi ofere acestuia un nou contract pentru un sezon în aceleași condiții ca cel care i-a fost propus înainte de 26 aprilie. În cazul în care jucătorul îl refuză, clubul are dreptul, înainte de 1 august, să ia măsura suspendării, în caz contrar jucătorul fiind relegitimat ca amator. Jucătorul care continuă să refuze să semneze contractele pe care i le propune clubul său poate obține transferul ca amator, fără acordul clubului său, după două sezoane de inactivitate.
- 11 În ceea ce privește regulamentele UEFA și FIFA, acestea nu se aplică direct jucătorilor, ci sunt cuprinse în regulamentele asociațiilor naționale, singurele care au competența de a le aplica și de a reglementa relațiile dintre cluburi și jucători.
- 12 UEFA, URBSFA și RCL au declarat în fața instanței naționale că dispozițiile aplicabile în perioada desfășurării faptelor în privința transferurilor efective între cluburile diferitelor state membre sau între cluburile aparținând unor asociații naționale diferite din cadrul aceluiași stat membru au fost cuprinse într-un document intitulat „Principii de colaborare între asociațiile membre ale UEFA și cluburile acestora”, care a fost aprobat de către Comitetul executiv al UEFA la 24 mai 1990 și a intrat în vigoare la 1 iulie 1990.
- 13 Acest document prevede că, la expirarea contractului, jucătorul este liber să încheie un nou contract cu clubul ales de acesta. Noul club trebuie să informeze de îndată vechiul club despre încheierea contractului, iar vechiul club, la rândul său, trebuie să informeze asociația națională, care este obligată să întocmească certificatul internațional de transfer. Totuși, vechiul club are dreptul de a primi din partea noului club o compensație de promovare sau de formare a cărei sumă este stabilită, în caz de dezacord, de către o comisie constituită în cadrul UEFA, cu ajutorul unei grile de coeficienți cuprinși între 12 și 1, în funcție de vârsta jucătorului, care urmează a fi înmulțiți cu venitul brut al acestuia, primit în cursul ultimului an, dar care nu poate depăși suma de 5 000 000 SFR.
- 14 Documentul precizează că relațiile economice dintre cele două cluburi în privința compensației de promovare sau de formare nu au niciun efect asupra activității jucătorului, care este liber să joace la noul său club. Totuși, în cazul în care noul club nu plătește imediat vechiului club compensația menționată anterior, comisia de control și de disciplină a UEFA se va sesiza în legătură cu această situație și va aduce la cunoștință decizia sa asociației naționale în cauză, care va putea, de asemenea, să impună sancțiuni clubului debitor.

- 15 Instanța de trimitere consideră că, în cazul care face obiectul acțiunilor principale, URBSFA și RCL nu au aplicat regulamentul UEFA, ci pe cel al FIFA.
- 16 În perioada desfășurării faptelor, acest din urmă regulament prevedea, printre altele, că un jucător profesionist nu poate părăsi asociația națională la care este legitimat atât timp cât avea obligații, în temeiul contractului și al regulamentelor clubului său, precum și ale asociației sale naționale, indiferent cât de severe ar fi acestea. Transferul internațional era condiționat de eliberarea, de către vechea asociație națională, a unui certificat de transfer prin care se confirma că toate obligațiile financiare, inclusiv suma eventualului transfer, au fost executate.
- 17 Ulterior perioadei în care s-au desfășurat faptele din acțiunile principale, UEFA a inițiat negocieri cu Comisia Comunităților Europene. În aprilie 1991, UEFA s-a angajat în special să includă în contractul fiecărui jucător profesionist o clauză care să îi permită acestuia ca, la expirarea contractului, să încheie un nou contract cu clubul ales de el și să joace imediat pentru acesta. În acest sens, au fost incluse dispoziții în „Principiile de colaborare între asociațiile membre ale UEFA și cluburile acestora”, adoptate în decembrie 1991 și intrate în vigoare la 1 iulie 1992.
- 18 În aprilie 1991, FIFA a adoptat de asemenea un nou regulament referitor la statutul și transferurile jucătorilor de fotbal. Acest document, astfel cum a fost modificat în decembrie 1991 și în decembrie 1993, prevede că un jucător poate încheia un contract cu noul club atunci când contractul dintre acesta și clubul său încetează prin ajungere la termen, se reziliază sau expiră în următoarele șase luni.
- 19 Pe de altă parte, s-au adoptat norme speciale în ceea ce îi privește pe jucătorii „neamatori”, care sunt definiți drept jucătorii care au primit, pentru o participare la activitatea fotbalistică sau pentru o activitate oarecare în legătură cu aceasta, o compensație superioară sumei cheltuielilor efectuate pe perioada exercitării activității respective, cu excepția cazului în care aceștia și-au reluat statutul de amatori.
- 20 În cazul transferului unui jucător neamator sau care devine neamator în următorii trei ani de la transfer, vechiul club are dreptul la o compensație de promovare sau de formare, al cărei quantum trebuie convenit între cele două cluburi. În caz de dezacord, litigiul trebuie înaintat FIFA sau unei confederații competente.
- 21 Aceste norme au fost completate de un regulament UEFA, denumit „pentru stabilirea unei compensații de transfer”, adoptat în iunie 1993 și intrat în vigoare la 1 august 1993, care înlocuiește „principiile de colaborare între asociațiile membre ale UEFA și cluburile acestora” din 1991. Acest nou regulament menține principiul conform căruia relațiile economice dintre două cluburi nu au nicio influență asupra activității sportive a jucătorului, care este liber să joace pentru clubul cu care a încheiat un nou contract. În plus, acesta prevede că, în caz de dezacord între cluburile în cauză, comisia competentă a UEFA are sarcina să

stabilească cuantumul compensației de formare sau de promovare. Pentru jucătorii neamatori, acesta se calculează pe baza venitului brut al jucătorului obținut în ultimele douăsprezece luni sau a venitului fix anual garantat prin noul contract, majorat cu 20 % pentru jucătorii care au jucat cel puțin de două ori în prima echipă națională reprezentativă a țării lor și înmulțit cu un coeficient cuprins între 12 și 0 în funcție de vârstă.

- 22 Din documentele prezentate Curții de UEFA reiese că reglementările în vigoare în alte state membre conțin de asemenea dispoziții care obligă noul club, în caz de transfer al unui jucător între două cluburi ale aceleiași asociații naționale, să plătească vechiului club, în condiții stabilite de comun acord, o compensație de transfer, de formare sau de promovare.
- 23 În Spania și în Franța, compensația nu poate fi solicitată decât în cazul în care jucătorul transferat are mai puțin de 25 de ani sau, respectiv, în cazul în care vechiul club este cel cu care jucătorul în cauză a semnat primul său contract în calitate de jucător profesionist. În Grecia, în cazul în care nu se datorează în mod expres de către noul club nicio compensație, contractul dintre club și jucător poate condiționa plecarea acestuia din urmă de plata unei anumite sume care, conform indicațiilor UEFA, este în realitate efectuată cel mai adesea de către noul club.
- 24 Normele aplicabile în acest scop pot rezulta, după caz, din legislația națională, din regulamentele asociațiilor naționale de fotbal sau chiar din convenții colective.

Clauzele referitoare la cetățenie

- 25 Începând cu anii șaiszeci, numeroase asociații naționale de fotbal au adoptat norme care limitează posibilitatea recrutării sau utilizării în competiții a jucătorilor de cetățenie străină (denumite în continuare „clauze referitoare la cetățenie”). În scopul aplicării acestor clauze, cetățenia se definește prin referire la posibilitatea unui jucător de a avea licență pentru a juca la echipa națională sau reprezentativă a unei țări.
- 26 În 1978, UEFA s-a angajat față de domnul Davignon, membru al Comisiei Comunităților Europene, pe de o parte, să elimine limitările numărului de contracte încheiate de fiecare club cu jucători din alte state membre și, pe de altă parte, să stabilească la doi numărul acestor jucători care pot participa la fiecare meci, această din urmă limită nefiind aplicabilă jucătorilor stabiliți de mai mult de cinci ani în statul membru în cauză.
- 27 În 1991, ca urmare a unor discuții noi purtate cu domnul Bangemann, vicepreședinte al Comisiei, UEFA a adoptat regula denumită „3 + 2” care prevede posibilitatea asociațiilor naționale de a limita la trei numărul de jucători străini pe care un club îi poate utiliza în cadrul unui meci din prima divizie în campionatele naționale ale acestora, plus doi jucători care să fi jucat o perioadă neîntreruptă de cinci ani în țara asociației naționale în cauză, dintre care trei ani la categoria

juniori. Această limitare se aplică în egală măsură meciurilor din cadrul competițiilor organizate de UEFA pentru echipele de club.

Situația de fapt din acțiunile principale

- 28 Domnul Bosman, jucător profesionist de fotbal având cetățenie belgiană, a fost angajat începând cu anul 1988 de RCL, club belgian din prima divizie, în temeiul unui contract a cărui dată de încetare era 30 iunie 1990, care îi asigura un salariu mediu lunar de 120 000 BFR, inclusiv primele.
- 29 La 21 aprilie 1990, RCL i-a propus domnului Bosman un nou contract, pe durata unui sezon, reducându-i remunerația lunară la 30 000 BFR, ceea ce reprezenta suma minimă prevăzută de Regulamentul federal al URBSFA. Întrucât a refuzat să semneze, domnul Bosman a fost înscris pe lista de transferuri. Valoarea compensației de formare în ceea ce îl privește a fost stabilită, în temeiul regulamentului respectiv, la 11 743 000 BFR.
- 30 Întrucât niciun club nu și-a manifestat interesul pentru un transfer impus, domnul Bosman a contactat clubul francez din Dunkerque, din divizia a doua, ceea ce a condus la angajarea sa pentru un salariu lunar de aproximativ 100 000 BFR și o primă de angajare de aproximativ 900 000 BFR.
- 31 De asemenea, la 27 iulie 1990 a fost încheiat un contract între RCL și clubul din Dunkerque, care prevedea transferul temporar al domnului Bosman pentru o perioadă de un an, condiționat de plata de către clubul din Dunkerque către RCL a unei compensații de 1 200 000 BFR, exigibilă la primirea de către Fédération française de football (denumită în continuare „FFF”) a certificatului de transfer eliberat de URBSFA. În plus, acest contract acorda clubului din Dunkerque o opțiune irevocabilă privind transferul definitiv al jucătorului pentru suma de 4 800 000 BFR.
- 32 Cele două contracte, între clubul din Dunkerque și RCL, pe de o parte, și între clubul din Dunkerque și domnul Bosman, pe de altă parte, erau totuși supuse unei condiții suspensive, conform căreia certificatul de transfer trebuia transmis de către URBSFA către FFF înainte de primul meci al sezonului, care urma să aibă loc la 2 august 1990.
- 33 Având îndoieli cu privire la solvabilitatea clubului din Dunkerque, RCL nu a solicitat URBSFA să transmită certificatul menționat către FFF. În consecință, niciunul dintre cele două contracte nu și-a produs efectele. De asemenea, la 31 iulie 1990, RCL l-a suspendat pe domnul Bosman, împiedicându-l astfel să joace pe perioada întregului sezon.
- 34 La 8 august 1990, domnul Bosman a sesizat tribunal de première instance din Liège cu o acțiune împotriva RCL. În paralel cu acțiunea de fond, acesta a introdus o cerere de măsuri provizorii, solicitând, în primul rând, obligarea RCL și

URBSFA la plata în avans a unei sume de 100 000 BFR pe lună, până la găsirea unui nou angajator, în al doilea rând, interzicerea obstrucționării angajării sale de către pârâte, în special prin perceperea unei sume de bani, și, în al treilea rând, adresarea unei întrebări preliminare Curții.

- 35 Prin ordonanța din 9 noiembrie 1990, instanța de trimitere a obligat RCL și URBSFA să plătească lunar domnului Bosman o sumă provizorie de 30 000 BFR și a dispus ca acestea să nu obstrucționeze angajarea domnului Bosman. În plus, aceasta a adresat Curții o întrebare preliminară (cauza C-340/90) privind interpretarea articolului 48 din tratat în legătură cu reglementările referitoare la transferurile jucătorilor profesioniști (denumite în continuare „normele privind transferurile”).
- 36 Între timp, domnul Bosman a fost angajat în octombrie 1990 de către clubul francez din divizia a doua Saint-Quentin, sub condiția suspensivă a admiterii cererii sale de măsuri provizorii. Contractul său a fost totuși reziliat la sfârșitul primului sezon. În februarie 1992, domnul Bosman a semnat un nou contract cu clubul francez din Saint-Denis de la Réunion, care a fost de asemenea reziliat. După alte căutări în Belgia și în Franța, domnul Bosman a fost în cele din urmă angajat de Olympic de Charleroi, club belgian din divizia a treia.
- 37 Potrivit instanței de trimitere, indicii grave și concordante conduc la concluzia că, în pofida statutului de „jucător liber” care i-a fost atribuit prin ordonanța de măsuri provizorii, domnul Bosman a făcut obiectul unui boicot din partea tuturor cluburilor europene care ar fi putut să îl angajeze.
- 38 La 28 mai 1991, cour d’appel din Liège a reformat ordonanța de măsuri provizorii pronunțată de tribunal de première instance din Liège în măsura în care prin aceasta se dispunea adresarea unei întrebări preliminare Curții. Aceasta a confirmat totuși obligarea RCL la plata unei sume provizorii lunare către domnul Bosman și a dispus ca RCL și URBSFA să îl pună pe domnul Bosman la dispoziția oricărui club care dorea să beneficieze de serviciile sale, fără a putea solicita plata vreunei compensații. Prin ordonanța din 19 iunie 1991, cauza C-340/90 a fost radiată din registrul Curții.
- 39 În cadrul acțiunii de fond cu care era sesizat tribunal de première instance din Liège, URBSFA, care, contrar situației din cadrul procedurii de măsuri provizorii, nu fusese chemată în judecată, a intervenit voluntar la 3 iunie 1991. La 20 august 1991, domnul Bosman a solicitat citarea UEFA pentru a interveni în litigiul pe care îl avea cu RCL și URBSFA și pentru a introduce direct împotriva acesteia o acțiune întemeiată pe răspunderea UEFA în stabilirea normelor care îi produceau prejudicii. La 5 decembrie 1991, RCL a formulat o cerere de intervenție forțată, chemând în garanție clubul din Dunkerque pentru a răspunde pentru orice condamnare care putea fi pronunțată împotriva sa. La 15 octombrie 1991 și, respectiv, la 27 decembrie 1991, sindicatul profesionist francez Union nationale des footballeurs professionnels (denumit în continuare „UNFP”) și asociația de

drept olandez Vereniging van contractspelers (denumită în continuare „VVCS”) au intervenit voluntar în acest litigiu.

- 40 Prin intermediul unor concluzii noi depuse la 9 aprilie 1992, domnul Bosman și-a modificat cererea inițială împotriva RCL, a introdus o nouă acțiune preventivă împotriva URBSFA și și-a extins cererea împotriva UEFA. În cadrul acestor litigii, domnul Bosman a solicitat ca normele privind transferurile și clauzele referitoare la cetățenie să fie declarate inaplicabile în cazul său și, ca urmare a comportamentului lor culpabil cu ocazia nerealizării transferului la clubul din Dunkerque, a solicitat ca RCL, URBSFA și UEFA să fie obligate la plata, pe de o parte, a sumei de 11 368 350 BFR, reprezentând prejudiciul suferit de către domnul Bosman începând cu 1 august 1990 până la sfârșitul carierei sale, și, pe de altă parte, a sumei de 11 743 000 BFR, reprezentând beneficiul nerealizat de la începutul carierei sale din cauza normelor privind transferurile. În plus, acesta a solicitat adresarea unei întrebări preliminare Curții.
- 41 Prin hotărârea din 11 iunie 1992, tribunal de première instance din Liège a constatat că are competența să soluționeze acțiunile în fond. În plus, acesta a constatat că sunt admisibile cererile formulate de domnul Bosman împotriva RCL, URBSFA și UEFA prin care se urmărea în special declararea ca inaplicabile a normelor privind transferurile și a clauzelor referitoare la cetățenie și sancționarea comportamentului acestor trei organizații. În schimb, tribunalul a respins cererea de chemare în garanție introdusă de RCL împotriva clubului din Dunkerque, întrucât nu a fost prezentată dovada vreunei culpe din partea acestuia din urmă în executarea obligațiilor sale. În sfârșit, constatând că examinarea pretențiilor formulate de domnul Bosman împotriva UEFA și URBSFA implica examinarea compatibilității normelor privind transferurile cu tratatul, tribunal de première instance a solicitat Curții să se pronunțe cu privire la interpretarea articolelor 48, 85 și 86 din tratat (cauza C-269/92).
- 42 URBSFA, RCL și UEFA au declarat apel împotriva acestei hotărâri. Întrucât această cale de atac are efect suspensiv, procedura în fața Curții a fost suspendată. Prin Ordonanța din 8 decembrie 1993, cauza C-269/92 a fost definitiv radiată din registrul Curții ca urmare a unei noi hotărâri a cour d'appel din Liège, care se află la originea prezentei proceduri.
- 43 Nu a fost introdusă nicio cale de atac împotriva UNFP și a VVCS, care nu și-au reiterat intenția de a interveni în cadrul apelului.
- 44 În hotărârea de trimitere, cour d'appel din Liège a menținut hotărârea atacată în ceea ce privește constatarea faptului că tribunal de première instance din Liège avea competența de a soluționa acțiunile, a faptului că acțiunile erau admisibile, precum și a faptului că examinarea pretențiilor formulate de domnul Bosman împotriva UEFA și URBSFA implica examinarea legalității normelor privind transferurile. În plus, cour d'appel din Liège a considerat că examinarea legalității clauzelor referitoare la cetățenie era necesară, dat fiind că cererea domnului

Bosman în această privință se întemeia pe articolul 18 din Codul judiciar belgian (code judiciaire belge), care autorizează acțiunile intentate „în vederea prevenirii încălcării unui drept grav amenințat”. Or, domnul Bosman ar fi prezentat diverse elemente obiective care puteau conduce la concluzia că prejudiciul de care se teme, și anume că aceste clauze referitoare la cetățenie ar putea împiedica evoluția carierei sale, se va realiza efectiv.

- 45 Instanța de trimitere a considerat în special că articolul 48 din tratat putea, spre deosebire de articolul 30, să interzică nu numai discriminările, ci și obstacolele nediscriminatorii în calea liberei circulații a lucrătorilor, în cazul în care acestea nu pot fi justificate de motive imperative.
- 46 În ceea ce privește articolul 85 din tratat, aceasta a estimat că reglementările FIFA, UEFA și URBSFA ar putea constitui decizii ale unor asocieri de întreprinderi prin care cluburile limitează concurența dintre ele în momentul achiziționării de jucători. Mai întâi, compensațiile de transfer ar avea un rol descurajator și un efect de diminuare în privința remunerațiilor sportivilor profesioniști. Apoi, clauzele referitoare la cetățenie ar interzice obținerea de servicii oferite de jucătorii străini dincolo de o anumită limită. În sfârșit, comerțul dintre statele membre ar fi afectat în special prin limitarea mobilității jucătorilor.
- 47 Pe de altă parte, cour d'appel consideră că există o poziție dominantă a URBSFA sau o poziție dominantă colectivă a cluburilor de fotbal, în sensul articolului 86 din tratat, restrângerea concurenței prevăzută la articolul 85 putând constitui abuzuri interzise prin articolul 86.
- 48 Cour d'appel a respins cererea UEFA prin care aceasta din urmă îi solicita să întrebe Curtea dacă răspunsul la întrebarea adresată în legătură cu transferurile ar fi diferit în cazul unei reglementări care ar permite jucătorului să joace liber pentru noul său club, chiar dacă acesta nu a plătit compensația de transfer vechiului club. În această privință, cour d'appel a precizat în special că, din cauza amenințării cu sancțiuni severe a cluburilor care nu plătesc compensația de transfer, posibilitatea jucătorului de a juca în cadrul noului său club continuă să fie condiționată de relațiile economice existente între cluburi.
- 49 Având în vedere cele prezentate anterior, cour d'appel din Liège a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții de Justiție următoarele întrebări preliminare:

„Articolele 48, 85 și 86 din Tratatul de la Roma din 25 martie 1957 trebuie interpretate în sensul că interzic:

- ca un club de fotbal să poată solicita și să poată primi din partea noului club angajator plata unei sume de bani cu ocazia angajării unuia dintre jucătorii săi aflat la sfârșitul contractului;

- ca asociațiile sau federațiile sportive naționale și internaționale să poată prevedea în cadrul reglementărilor lor dispoziții care limitează accesul jucătorilor străini, resortisanți ai Comunității Europene, la competițiile pe care acestea le organizează?”
- 50 La 3 iunie 1994, URBSFA a introdus un recurs în casație împotriva hotărârii pronunțate de cour d'appel și a solicitat ca hotărârea care urmează să fie pronunțată să fie extinsă și în privința RCL, a UEFA și a clubului din Dunkerque. Prin scrisoarea din 6 octombrie 1994, procurorul general de pe lângă Cour de cassation din Belgia a adus la cunoștința Curții că această cale de atac nu are efect suspensiv în cauză.
- 51 Prin hotărârea din 30 martie 1995, Cour de cassation a respins recursul și a hotărât că, în această situație, cererea de extindere a hotărârii era lipsită de interes. Cour de cassation a transmis o copie a acestei hotărâri Curții de Justiție.

Cu privire la cererea de luare a unor măsuri de cercetare judecătorească

- 52 Prin scrisoarea depusă la grefa Curții la 16 noiembrie 1995, UEFA a formulat o cerere prin care a solicitat Curții să dispună o măsură de cercetare judecătorească în temeiul articolului 60 din Regulamentul de procedură, în vederea completării informațiilor sale în ceea ce privește rolul jucat de compensațiile de transfer în finanțarea cluburilor de fotbal mici sau mijlocii, asupra mecanismelor care reglementează repartizarea veniturilor în interiorul structurilor existente în fotbal, precum și asupra prezenței sau absenței unor mecanisme alternative în cazul în care sistemul compensațiilor de transfer nu ar mai exista.
- 53 După o nouă ascultare a avocatului general, Curtea consideră că această cerere trebuie respinsă. Astfel, aceasta a fost prezentată într-un moment în care, conform articolului 59 alineatul (2) din Regulamentul de procedură, procedura orală era terminată. Or, din jurisprudența Curții (a se vedea Hotărârea din 16 iunie 1971, Prelle/Comisia, 77/70, Rec., p. 561, punctul 7) reiese că o astfel de cerere nu poate fi admisă decât în cazul în care se referă la fapte de natură a exercita o influență decisivă și pe care partea interesată nu le-a putut invoca înainte de terminarea procedurii orale.
- 54 În speță, este suficient să se constate că UEFA ar fi putut prezenta cererea sa înainte de terminarea procedurii orale. În plus, întrebarea dacă obiectivul de menținere a echilibrului financiar și sportiv și în special cel de asigurare a finanțării cluburilor mici poate fi atins prin alte mijloace, precum redistribuirea unei părți a veniturilor din fotbal, a fost evocată în special de domnul Bosman în observațiile sale scrise.

Cu privire la competența Curții de a răspunde la întrebările preliminare

- 55 Competența Curții de a se pronunța, în tot sau în parte, asupra întrebărilor adresate de instanța de trimitere a fost contestată, pe diverse temeuri, de URBSFA, de UEFA, de anumite guverne care au prezentat observații și, pe parcursul procedurii scrise, de Comisie.
- 56 În primul rând, UEFA și URBSFA au susținut că acțiunile principale constituie aranjamente procedurale destinate să determine obținerea unei hotărâri preliminare din partea Curții cu privire la întrebări care nu răspund niciunei nevoi obiective de soluționare a litigiilor. Astfel, cu ocazia nerealizării transferului domnului Bosman la Dunkerque nu ar fi fost aplicat regulamentul UEFA și, de altfel, în cazul în care acesta ar fi fost aplicat, transferul respectiv nu ar fi fost condiționat de plata unei compensații de transfer și ar fi putut, prin urmare, să se realizeze. Așadar, interpretarea dreptului comunitar solicitată de instanța națională nu ar avea nicio legătură cu realitatea sau cu obiectul acțiunilor principale și, conform unei jurisprudențe constante, Curtea nu ar avea competența să răspundă la întrebările adresate.
- 57 În al doilea rând, URBSFA, UEFA, guvernele danez, francez, italian, precum și Comisia au susținut în observațiile scrise că întrebările privind clauzele referitoare la cetățenie nu au nicio legătură cu litigiile, care se referă numai la aplicarea normelor privind transferurile. Astfel, împiedicarea evoluției carierei domnului Bosman, care, conform acestuia, ar putea fi rezultatul acestor clauze, ar fi pur ipotetică și nu ar justifica pronunțarea Curții în această privință cu privire la interpretarea tratatului.
- 58 În al treilea rând, URBSFA și UEFA au subliniat în ședință că, în conformitate cu hotărârea Cour de cassation din Belgia din 30 martie 1995, cour d'appel din Liège a respins ca inadmisibile cererile introduse de domnul Bosman care aveau drept scop declararea ca inaplicabile în cazul acestuia a clauzelor referitoare la cetățenie conținute în regulamentul URBSFA. În aceste condiții, acțiunile principale nu privesc aplicarea clauzelor referitoare la cetățenie și Curtea nu ar trebui să răspundă la întrebările adresate în acest sens. Guvernul francez s-a raliat acestei concluzii, cu condiția verificării conținutului hotărârii pronunțate de Cour de cassation.
- 59 În această privință, trebuie amintit că, în cadrul cooperării instituite prin articolul 177 din tratat între Curte și instanțele naționale, numai instanțele naționale care sunt sesizate cu acțiunea principală și care trebuie să își asume responsabilitatea pentru hotărârea judecătorească ce urmează a fi pronunțată au competența să aprecieze, luând în considerare particularitățile fiecărei cauze, atât necesitatea unei hotărâri preliminare pentru a fi în măsură să pronunțe propria hotărâre, cât și relevanța întrebărilor pe care le adresează Curții. În consecință, din moment ce întrebările adresate au ca obiect interpretarea dreptului comunitar, Curtea este, în

principiu, obligată să se pronunțe (a se vedea în special Hotărârea din 5 octombrie 1995, Aprile, C-125/94, Rec., p. I-2919, punctele 16 și 17).

- 60 Cu toate acestea, Curtea a hotărât că este îndreptățită să analizeze condițiile în care este sesizată de instanța națională în scopul de a-și verifica propria competență. Astfel, spiritul de colaborare care trebuie să stea la baza procedurii trimiterii preliminare presupune ca, în ceea ce o privește, instanța națională să aibă în vedere funcția conferită Curții, de a contribui la administrarea justiției în statele membre, iar nu de a formula opinii consultative asupra unor întrebări generale sau ipotetice (a se vedea în special Hotărârea din 16 iulie 1992, Meilicke, C-83/91, Rec., p. I-4871, punctul 25).
- 61 Cu toate acestea, Curtea a apreciat că nu se poate pronunța asupra unei întrebări preliminare adresate de o instanță națională atunci când este evident că interpretarea sau aprecierea validității unei norme comunitare, solicitată de instanța națională, nu are nicio legătură cu realitatea sau cu obiectul acțiunii principale (a se vedea în special Hotărârea din 26 octombrie 1995, Furlanis costruzioni generali, C-143/94, Rec., p. I-3653, punctul 12), atunci când problema este de natură ipotetică sau atunci când Curtea nu dispune de elementele de fapt sau de drept necesare pentru a răspunde în mod util întrebărilor care i-au fost adresate (a se vedea în special Hotărârea Meilicke, citată anterior, punctul 32).
- 62 În speță, trebuie mai întâi arătat că acțiunile principale, considerate în ansamblul lor, nu au un caracter ipotetic și că instanța națională a furnizat Curții o expunere exactă a situației de fapt și a contextului normativ, precum și a motivelor care au determinat-o să considere că o hotărâre cu privire la întrebările adresate îi este necesară pentru pronunțarea hotărârii sale.
- 63 Apoi, chiar dacă, astfel cum susțin URBSFA și UEFA, regulamentul acesteia din urmă nu a fost aplicat cu ocazia nerealizării transferului domnului Bosman la clubul din Dunkerque, nu este mai puțin adevărat că acesta se află în continuare în discuție în cadrul acțiunilor preventive ale domnului Bosman formulate împotriva URBSFA și UEFA (a se vedea punctul 40 de mai sus) și că o interpretare oferită de Curte în ceea ce privește compatibilitatea cu dreptul comunitar a sistemului de transfer instituit prin regulamentul UEFA ar putea fi utilă instanței de trimitere.
- 64 În ceea ce privește, mai precis, întrebările privind clauzele referitoare la cetățenie, rezultă că cererile adresate în acest sens în cadrul acțiunilor principale au fost declarate admisibile în temeiul unei dispoziții procedurale naționale care permite intentarea unei acțiuni, chiar cu titlu declarativ, în vederea prevenirii încălcării unui drept grav amenințat. Astfel cum reiese din hotărârea sa, instanța de trimitere a apreciat că aplicarea clauzelor referitoare la cetățenie poate împiedica efectiv evoluția carierei domnului Bosman, prin diminuarea șanselor de a fi angajat sau utilizat în competiții de un club dintr-un alt stat membru. Aceasta a concluzionat că cererile formulate de domnul Bosman cu scopul de a declara inaplicabile în

cazul său clauzele referitoare la cetățenie menționate anterior ar îndeplini condițiile prevăzute de dispoziția menționată.

- 65 În cadrul prezentei proceduri, Curtea nu are competența de a contesta această apreciere. Deși este adevărat că acțiunile principale prezintă un caracter declarativ și că, având în vedere că prin acestea se urmărește prevenirea încălcării unui drept amenințat, trebuie în mod necesar să fie întemeiate pe ipoteze care, prin natura lor, sunt incerte, aceste acțiuni sunt totuși autorizate de dreptul național, așa cum este interpretat de instanța de trimitere. În aceste condiții, întrebările adresate de către instanță răspund unei nevoi obiective de soluționare a litigiilor cu care este sesizată în mod legal.
- 66 În sfârșit, din hotărârea Cour de cassation din 30 martie 1995 nu reiese că clauzele referitoare la cetățenie nu au legătură cu acțiunile principale. Cour de cassation a considerat doar că recursul formulat de URBSFA împotriva hotărârii pronunțate de instanța de trimitere se întemeia pe o interpretare greșită a hotărârii. În recursul formulat, URBSFA susținuse că instanța respectivă ar fi declarat admisibilă o cerere a domnului Bosman prin care se urmărea declararea ca inaplicabile în cazul acestuia a clauzelor referitoare la cetățenie conținute în regulamentele URBSFA. Or, din hotărârea Cour de cassation rezultă că, potrivit cour d'appel, cererea domnului Bosman urmărea să prevină apariția unor obstacole în evoluția carierei sale, obstacole care ar putea rezulta nu din aplicarea clauzelor referitoare la cetățenie conținute în regulamentul URBSFA, care se refereau la jucători de altă cetățenie decât cea belgiană, ci din clauze similare prevăzute de regulamentele UEFA și ale altor asociații naționale membre ale acestei confederații, care puteau să îl vizeze în calitate de jucător de cetățenie belgiană.
- 67 Rezultă din cele prezentate anterior că Curtea are competența de a răspunde la întrebările adresate de cour d'appel din Liège.

Cu privire la interpretarea articolului 48 din tratat în legătură cu normele privind transferurile

- 68 Prin intermediul primei întrebări, instanța de trimitere solicită, în esență, să se stabilească dacă articolul 48 din tratat se opune aplicării unor norme adoptate de asociații sportive potrivit cărora un jucător profesionist de fotbal, resortisant al unui stat membru, la expirarea contractului cu un anumit club, nu poate fi angajat de un club dintr-un alt stat membru decât dacă acesta din urmă a plătit clubului de origine o compensație de transfer, de formare sau de promovare.

Cu privire la aplicarea articolului 48 în privința normelor adoptate de asociațiile sportive

- 69 În această privință, trebuie să se examineze cu titlu introductiv anumite argumente invocate referitoare la aplicarea dispoziției menționate în cazul normelor stabilite de asociațiile sportive.

- 70 URBSFA a susținut că numai marile cluburi europene pot fi considerate întreprinderi, în timp ce cluburi precum RCL nu exercită decât o activitate economică nesemnificativă. În plus, întrebarea adresată de instanța națională referitoare la normele privind transferurile nu ar privi raporturile de muncă ale jucătorilor cu cluburile, ci raporturile economice dintre cluburi, precum și consecințele libertății de afiliere la o federație sportivă. Articolul 48 din tratat nu ar putea, așadar, să fie aplicat într-o situație precum cea din acțiunea principală.
- 71 În ceea ce o privește, UEFA a susținut în special că instanțele comunitare au respectat întotdeauna autonomia mișcării sportive, că este extrem de dificil să se facă o distincție între aspectele economice și cele sportive ale fotbalului și că o decizie a Curții privind situația sportivilor profesioniști ar putea pune în discuție organizarea fotbalului în ansamblul său. Așadar, chiar dacă articolul 48 din tratat s-ar aplica în privința jucătorilor profesioniști, s-ar impune o anumită flexibilitate, datorită naturii specifice a sportului.
- 72 În ceea ce privește guvernul german, acesta a subliniat mai întâi că, în majoritatea cazurilor, un sport precum fotbalul nu are caracterul unei activități economice. Acesta a susținut apoi că sportul în general prezintă analogii cu cultura și a amintit că, în temeiul articolului 128 alineatul (1) din Tratatul CE, Comunitatea trebuie să respecte diversitatea națională și regională a culturilor statelor membre. În sfârșit, acesta a evocat libertatea de asociere și autonomia de care se bucură în dreptul național federațiile sportive pentru a concluziona că, în temeiul principiului subsidiarității, ca principiu general, intervenția în acest domeniu a autorităților publice și în special a Comunității trebuie limitată la strictul necesar.
- 73 Ca răspuns la aceste argumente, trebuie amintit că, având în vedere obiectivele Comunității, exercitarea unei activități sportive intră în domeniul de aplicare al dreptului comunitar în măsura în care constituie o activitate economică în sensul articolului 2 din tratat (a se vedea Hotărârea din 12 decembrie 1974, Walrave, 36/74, Rec., p. 1405, punctul 4). Aceasta este situația jucătorilor profesioniști sau semiprofesioniști de fotbal, întrucât aceștia desfășoară o activitate salariată sau prestează servicii remunerate (a se vedea Hotărârea din 14 iulie 1976, Donà, 13/76, Rec., p. 1333, punctul 12).
- 74 De asemenea, trebuie arătat că, în orice caz, pentru aplicarea dispozițiilor comunitare referitoare la libera circulație a lucrătorilor, nu este necesar ca angajatorul să fie o întreprindere, unicul element solicitat fiind existența unui raport de muncă sau intenția de a stabili un astfel de raport.
- 75 Aplicarea articolului 48 din tratat nu este împiedicată de faptul că normele privind transferurile reglementează mai degrabă relațiile economice dintre cluburi decât raporturile de muncă dintre cluburi și jucători. Astfel, împrejurarea că cluburile angajatoare au obligația să achite compensații cu ocazia recrutării unui jucător care provine de la un alt club afectează posibilitățile jucătorilor de a-și găsi un loc de muncă, precum și condițiile în care acest loc de muncă le este oferit.

- 76 În ceea ce privește dificultatea de a separa aspectele economice de cele sportive ale fotbalului, Curtea a admis, în Hotărârea Donà, citată anterior, punctele 14 și 15, că dispozițiile comunitare în materie de liberă circulație a persoanelor și serviciilor nu se opun reglementărilor sau practicilor justificate de rațiuni fără caracter economic, care au legătură cu caracterul și cu contextul specific al anumitor meciuri. Totuși, Curtea a subliniat că această limitare a domeniului de aplicare al dispozițiilor în cauză trebuie să rămână restrânsă la obiectul său propriu. Așadar, ea nu poate fi invocată pentru a exclude orice activitate sportivă din domeniul de aplicare al tratatului.
- 77 În ceea ce privește consecințele eventuale ale prezentei hotărâri asupra organizării fotbalului în ansamblu său, potrivit unei jurisprudențe constante, deși consecințele practice ale oricărei hotărâri judecătorești trebuie analizate cu atenție, nu se poate totuși ajunge până la a distorsiona obiectivitatea dreptului și a compromite aplicarea acestuia din cauza repercusiunilor pe care le poate antrena o hotărâre judecătorească. Cel mult, astfel de repercusiuni ar putea fi luate în considerare pentru a se hotărî, atunci când este cazul, cu titlu excepțional, limitarea în timp a efectelor unei hotărâri (a se vedea în special Hotărârea din 16 iulie 1992, Legros și alții, C-163/90, Rec., p. I-4625, punctul 30).
- 78 Argumentul întemeiat pe preținsele analogii între sport și cultură nu poate de asemenea să fie acceptat, din moment ce întrebarea adresată de instanța națională nu se referă la condițiile exercitării competențelor comunitare cu întindere limitată, precum cele care se întemeiază pe articolul 128 alineatul (1), ci se referă la domeniul de aplicare al liberei circulații a lucrătorilor, garantată la articolul 48, care constituie o libertate fundamentală în sistemul comunitar (a se vedea în special Hotărârea din 31 martie 1993, Kraus, C-19/92, Rec., p. I-1663, punctul 16).
- 79 În ceea ce privește argumentele întemeiate pe principiul libertății de asociere, este necesar să se recunoască faptul că acest principiu, consacrat la articolul 11 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și care rezultă din tradițiile constituționale comune ale statelor membre, face parte din drepturile fundamentale care, potrivit jurisprudenței constante a Curții, reafirmată în preambulul Actului Unic European și la articolul F alineatul (2) din Tratatul privind Uniunea Europeană, sunt protejate în ordinea juridică comunitară.
- 80 Totuși, nu se poate considera că normele adoptate de asociațiile sportive și menționate de instanța națională sunt necesare pentru garantarea exercitării acestei libertăți de către asociațiile în cauză, cluburi sau jucători sau că acestea constituie o consecință inevitabilă a acestei libertăți.
- 81 În sfârșit, principiul subsidiarității, în interpretarea dată de guvernul german, și anume că intervenția autorităților publice, în special a celor comunitare, în domeniul în discuție trebuie să fie limitată la strictul necesar, nu poate conduce la

situația ca autonomia de care dispun asociațiile private de adoptare a unor reglementări sportive să limiteze exercitarea drepturilor conferite particularilor prin tratat.

- 82 Odată îndepărtate obiecțiile referitoare la aplicarea articolului 48 din tratat în privința activităților sportive precum cele practicate de jucătorii profesioniști de fotbal, trebuie amintit că, astfel cum a declarat Curtea în Hotărârea Walrave, citată anterior, punctul 17, acest articol nu reglementează numai activitatea autorităților publice, ci se întinde și asupra reglementărilor de altă natură care urmăresc să reglementeze, în mod colectiv, munca salariată.
- 83 Astfel, Curtea a considerat de fapt că eliminarea între statele membre a obstacolelor în calea liberei circulații a persoanelor ar fi compromisă în cazul în care eliminarea barierelor de origine statală ar putea fi neutralizată prin obstacole rezultând din exercitarea autonomiei juridice de către asociațiile și organismele care nu sunt guvernate de dreptul public (a se vedea Hotărârea Walrave, citată anterior, punctul 18).
- 84 În plus, potrivit Curții, condițiile de muncă sunt reglementate în diferitele state membre atât prin intermediul dispozițiilor de natură legislativă sau administrativă, cât și prin intermediul unor convenții și al altor acte încheiate sau adoptate de persoane private. Prin urmare, în cazul în care obiectul articolului 48 din tratat s-ar limita la actele autorităților publice, ar putea apărea inegalități în aplicarea acestuia (a se vedea Hotărârea Walrave, menționată anterior, punctul 19). Acest risc este cu atât mai evident într-o situație precum cea din acțiunea principală, în care, astfel cum s-a subliniat la punctul 24 din prezenta hotărâre, normele privind transferurile au fost adoptate de entități diferite sau conform unor tehnici diferite în fiecare stat membru.
- 85 UEFA obiectează că această interpretare face ca articolul 48 din tratat să devină mai constrângător pentru particulari decât pentru statele membre, întrucât doar acestea din urmă pot să se prevaleze de limitările care sunt justificate de motive de ordine publică, de siguranță publică și de sănătate publică.
- 86 Această argumentație se întemeiază pe o premisă inexactă. Astfel, nimic nu împiedică invocarea de către particulari a justificărilor care sunt întemeiate pe ordinea publică, pe siguranța publică și pe sănătatea publică. Natura publică sau privată a reglementării în cauză nu are nicio incidență asupra întinderii sau conținutului justificărilor respective.
- 87 În aceste condiții, trebuie să se concluzioneze că articolul 48 din tratat se aplică în cazul unor norme adoptate de asociații sportive precum URBSFA, FIFA sau UEFA, care determină condițiile de exercitare a unei activități salariate de către sportivii profesioniști.

Cu privire la problema dacă situația vizată de instanța națională are un caracter pur intern

- 88 UEFA consideră că litigiile cu care este sesizată instanța națională se raportează la o situație pur internă a statului belgian care nu intră în domeniul de aplicare al articolului 48 din tratat. Astfel, acestea s-ar referi la un jucător belgian al cărui transfer nu s-a realizat din cauza comportamentului unui club belgian și al unei asociații belgiene.
- 89 Desigur, rezultă dintr-o jurisprudență constantă (a se vedea în special Hotărârea din 28 martie 1979, Saunders, 175/78, Rec., p. 1129, punctul 11, Hotărârea din 28 iunie 1984, Moser, 180/83, Rec., p. 2593, punctul 15, Hotărârea din 28 ianuarie 1992, Steen, C-332/90, Rec., p. I-341, punctul 9 și Hotărârea Kraus, citată anterior, punctul 15) că dispozițiile tratatului în materie de liberă circulație a lucrătorilor, în special articolul 48, nu pot fi aplicate în cazul unor situații pur interne ale unui stat membru, cu alte cuvinte în absența unui factor de legătură cu vreuna dintre situațiile prevăzute de dreptul comunitar.
- 90 Totuși, din constatările de fapt ale instanței de trimitere rezultă că domnul Bosman a încheiat un contract de muncă cu un club dintr-un alt stat membru în vederea exercitării unei activități salariate pe teritoriul acestui stat. Prin aceasta, astfel cum a arătat în mod corect domnul Bosman, el a acceptat o ofertă reală de încadrare în muncă în sensul articolului 48 alineatul (3) litera (a).
- 91 Având în vedere că situația în discuție în acțiunile principale nu poate fi calificată drept pur internă, argumentul prezentat de UEFA trebuie respins.

Cu privire la existența unui obstacol în calea liberei circulații a lucrătorilor

- 92 În consecință, trebuie să se verifice dacă normele privind transferurile constituie un obstacol în calea liberei circulații a lucrătorilor, obstacol interzis prin articolul 48 din tratat.
- 93 Astfel cum Curtea a constatat în mai multe rânduri, libera circulație a lucrătorilor constituie unul dintre principiile fundamentale ale Comunității, iar dispozițiile tratatului care garantează această libertate au efect direct de la data la care a luat sfârșit perioada tranzitorie.
- 94 Curtea a considerat de asemenea că ansamblul dispozițiilor din tratat referitoare la libera circulație a persoanelor urmărește facilitarea exercitării de activități profesionale de orice natură de către resortisanții comunitari pe întreg teritoriul Comunității și se opune măsurilor care i-ar putea defavoriza atunci când doresc să exercite o activitate economică pe teritoriul unui alt stat membru (a se vedea Hotărârea din 7 iulie 1988, Stanton, 143/87, Rec., p. 3877, punctul 13, și Hotărârea din 17 iulie 1992, Singh, C-370/90, Rec., p. I-4265, punctul 16).

- 95 În acest context, resortisanții statelor membre dispun în special de dreptul, izvorând direct din tratat, de a-și părăsi statul de origine pentru a se deplasa pe teritoriul unui alt stat membru și de ședere pe teritoriul aceluși stat membru pentru a desfășura o activitate economică (a se vedea în special Hotărârea din 5 februarie 1991, Roux, C-363/89, Rec., p. I-273, punctul 9, și Hotărârea Singh, citată anterior, punctul 17).
- 96 Prevederile care împiedică sau descurajează un resortisant al unui stat membru să își părăsească statul de origine pentru a-și exercita dreptul la libera circulație constituie, prin urmare, obstacole în calea acestei libertăți, chiar dacă acestea se aplică indiferent de cetățenia lucrătorilor în cauză (a se vedea de asemenea Hotărârea din 7 martie 1991, Masgio, C-10/90, Rec., p. I-1119, punctele 18 și 19).
- 97 Pe de altă parte, Curtea a indicat în Hotărârea din 27 septembrie 1988, Daily Mail and General Trust (81/87, Rec., p. 5483, punctul 16), că, deși prevederile tratatului referitoare la libertatea de stabilire urmăresc în special să asigure beneficiul tratamentului național în statul membru gazdă, acestea interzic, în egală măsură, ca statul de origine să împiedice stabilirea într-un alt stat membru a unuia dintre resortisanții săi ori a unei societăți constituite conform legislației sale și care, pe de altă parte, intră în limitele definiției de la articolul 58. Drepturile garantate prin articolul 52 și următoarele din tratat ar fi lipsite de conținut dacă statul de origine ar putea interzice întreprinderilor să părăsească teritoriul acestuia pentru a se stabili într-un alt stat membru. Aceleași considerații se impun atunci când se are în vedere aplicarea articolului 48 din tratat în privința normelor care împiedică libera circulație a resortisanților unui stat membru care doresc să exercite o activitate salariată într-un alt stat membru.
- 98 Or, este adevărat că normele privind transferurile în discuție în acțiunile principale se aplică și în cazul transferurilor de jucători între cluburi aparținând unor asociații naționale diferite din cadrul aceluiași stat membru și că norme similare reglementează transferurile între cluburi aparținând aceleiași asociații naționale.
- 99 Cu toate acestea, astfel cum au remarcat domnul Bosman, guvernul danez, precum și avocatul general la punctele 209 și 210 din concluziile prezentate, aceste norme pot să restrângă libera circulație a jucătorilor care doresc să își exercite activitatea într-un alt stat membru, împiedicându-i sau descurajându-i să plece de la cluburile de care aparțin chiar și după expirarea contractelor de muncă încheiate cu acestea din urmă.
- 100 Astfel, din moment ce prevăd că un jucător profesionist de fotbal nu își poate exercita activitatea în cadrul unui nou club stabilit într-un alt stat membru dacă acest club nu a plătit vechiului club compensația de transfer al cărei quantum a fost convenit de cele două cluburi sau a fost stabilit conform regulamentelor asociațiilor sportive, normele respective constituie un obstacol în calea liberei circulații a lucrătorilor.

- 101 Astfel cum a subliniat în mod întemeiat instanța națională, această constatare nu este modificată de împrejurarea că normele privind transferurile adoptate de UEFA în 1990 au prevăzut că relațiile economice dintre cele două cluburi nu au nicio influență asupra activității jucătorului, care va putea să joace în mod liber pentru noul său club. Astfel, acest din urmă club continuă să fie obligat să plătească compensația în cauză, în caz contrar riscând să i se aplice sancțiuni care pot merge până la radierea pentru datorii, ceea ce îl va împiedica într-un mod la fel de eficace să angajeze un jucător provenind de la un club dintr-un alt stat membru fără a plăti respectiva compensație.
- 102 Această concluzie nu este infirmată nici de jurisprudența Curții, invocată de URBSFA și UEFA, care exclude aplicarea articolului 30 din tratat în ceea ce privește măsurile care limitează sau interzic anumite modalități de vânzare dacă acestea se aplică tuturor agenților economici vizați care își desfășoară activitatea pe teritoriul național și dacă afectează în același mod, în drept și în fapt, comercializarea atât a produselor naționale, cât și a celor provenite din alte state membre (a se vedea Hotărârea din 24 noiembrie 1993, Keck și Mithouard, C-267/91 și C-268/91, Rec., p. I-6097, punctul 16).
- 103 Astfel, este suficient să se arate că, deși normele în discuție în acțiunile principale se aplică și transferurilor între cluburi aparținând unor asociații naționale diferite din cadrul aceluiași stat membru și sunt similare celor care reglementează transferurile între cluburi aparținând aceleiași asociații naționale, nu este mai puțin adevărat că acestea condiționează în mod direct accesul jucătorilor la piața muncii din alte state membre și sunt astfel în măsură să împiedice libera circulație a lucrătorilor. Prin urmare, acestea nu pot fi asimilate reglementărilor privind modalitățile de vânzare a mărfurilor pe care Hotărârea Keck și Mithouard le-a considerat ca neintrând în domeniul de aplicare al articolului 30 din tratat (a se vedea de asemenea, în materia liberei prestări de servicii, Hotărârea din 10 mai 1995, Alpine Investments, C-384/93, Rec., p. I-1141, punctele 36-38).
- 104 În consecință, normele privind transferurile constituie obstacole în calea liberei circulații a lucrătorilor, interzise, în principiu, de articolul 48 din tratat. Situația nu ar fi diferită decât dacă aceste reguli ar urmări un obiectiv legitim compatibil cu tratatul și s-ar justifica prin motive imperative de interes general. În acest caz, în plus, ar trebui ca acestea să fie de natură să asigure realizarea obiectivului în cauză și să nu depășească ceea ce este necesar pentru atingerea acestui obiectiv (a se vedea în special Hotărârea Kraus, citată anterior, punctul 32, și Hotărârea din 30 noiembrie 1995, Gebhard, C-55/94, Rec., p. I-4165, punctul 37).

Cu privire la existența unor justificări

- 105 Mai întâi, URBSFA, UEFA, precum și guvernele francez și italian au susținut că normele privind transferurile se justifică prin preocuparea de a menține echilibrul financiar și sportiv dintre cluburi, precum și prin aceea de a susține căutarea de talente și formarea tinerilor jucători.

- 106 Având în vedere importanța socială considerabilă pe care activitatea sportivă și în special fotbalul o au în cadrul Comunității, este necesar să se admită că obiectivele care constau în menținerea unui echilibru între cluburi, păstrând o anumită egalitate a șanselor și incertitudinea rezultatelor, precum și în încurajarea recrutării și formării tinerilor jucători, sunt legitime.
- 107 În ceea ce privește primul dintre aceste obiective, domnul Bosman a subliniat în mod întemeiat că aplicarea normelor privind transferurile nu constituie un mijloc adecvat de menținere a echilibrului financiar și sportiv în lumea fotbalului. Aceste norme nu împiedică cluburile cele mai bogate să își asigure serviciile celor mai buni jucători și nici ca mijloacele financiare disponibile să constituie elementul decisiv în competiția sportivă și ca echilibrul dintre cluburi să fie astfel în mod considerabil afectat.
- 108 În ceea ce privește cel de al doilea obiectiv, este necesar să se admită faptul că perspectiva de a percepe compensații de transfer, de promovare sau de formare este efectiv de natură a încuraja cluburile de fotbal să caute talente și să asigure formarea tinerilor jucători.
- 109 Cu toate acestea, din cauza imposibilității de a prevedea cu certitudine viitorul sportiv al tinerilor jucători și a numărului limitat al acestor jucători care se dăruiesc unei activități profesionale, aceste compensații se caracterizează prin natura lor eventuală și aleatorie și sunt, în orice caz, independente de costurile reale suportate de cluburi pentru formarea atât a viitorilor jucători profesioniști, cât și a celor care nu vor deveni niciodată profesioniști. În aceste condiții, perspectiva de a percepe astfel de compensații nu poate constitui elementul determinant pentru a încuraja recrutarea și formarea tinerilor jucători și nici un mijloc adecvat de a finanța aceste activități, în special în cazul cluburilor de dimensiuni mici.
- 110 Pe de altă parte, astfel cum a subliniat avocatul general la punctul 226 și următoarele din concluziile prezentate, aceleași obiective pot fi realizate într-un mod cel puțin la fel de eficient prin alte mijloace care nu constituie obstacole în calea liberei circulații a lucrătorilor.
- 111 Apoi, s-a susținut că normele privind transferurile sunt necesare pentru a proteja organizarea mondială a fotbalului.
- 112 În această privință, este necesar să se sublinieze că prezenta procedură se referă la aplicarea acestor norme în interiorul Comunității și nu privește raporturile existente între asociațiile naționale din statele membre și cele din țări terțe. Pe de altă parte, aplicarea unor norme diferite în privința transferurilor între cluburi aparținând unor asociații naționale ale Comunității și a transferurilor între aceste cluburi și cele afiliate asociațiilor naționale din țări terțe nu este de natură a ridica dificultăți speciale. Într-adevăr, astfel cum reiese de la punctele 22 și 23 de mai

sus, normele care au reglementat până în prezent transferurile în cadrul asociațiilor naționale ale anumitor state membre diferă de cele aplicabile pe plan internațional.

- 113 În sfârșit, argumentul potrivit căruia normele amintite sunt necesare pentru compensarea cheltuielilor pe care cluburile le-au efectuat pentru plata compensațiilor cu ocazia recrutării jucătorilor lor nu poate fi admis, din moment ce prin acesta se urmărește să se justifice menținerea unor obstacole în calea liberei circulații a lucrătorilor pentru simplul fapt că aceste obstacole au putut exista și în trecut.
- 114 În consecință, trebuie să se răspundă la prima întrebare că articolul 48 din tratat se opune aplicării unor norme adoptate de asociații sportive potrivit cărora un jucător profesionist de fotbal resortisant al unui stat membru, la expirarea contractului încheiat cu un club, nu poate fi angajat de un club dintr-un alt stat membru decât dacă acesta din urmă a plătit clubului de origine o compensație de transfer, de formare sau de promovare.

Cu privire la interpretarea articolului 48 din tratat în legătură cu clauzele referitoare la cetățenie

- 115 Prin intermediul celei de a doua întrebări, instanța națională solicită, în esență, să se stabilească dacă articolul 48 din tratat se opune aplicării unor norme adoptate de asociații sportive potrivit cărora, în cadrul meciurilor din competițiile pe care le organizează, cluburile de fotbal nu pot utiliza decât un număr limitat de jucători profesioniști resortisanți ai altor state membre.

Cu privire la existența unui obstacol în calea liberei circulații a lucrătorilor

- 116 Astfel cum Curtea a constatat la punctul 87 de mai sus, articolul 48 din tratat se aplică în cazul unor norme adoptate de asociații sportive care determină condițiile de exercitare a unei activități salariate de către sportivii profesioniști. Este necesar, așadar, să se examineze dacă clauzele referitoare la cetățenie constituie un obstacol în calea liberei circulații a lucrătorilor, obstacol interzis prin articolul 48.
- 117 Articolul 48 alineatul (2) dispune în mod expres că libera circulație a lucrătorilor implică eliminarea oricărei discriminări pe motiv de cetățenie între lucrătorii statelor membre, în ceea ce privește încadrarea în muncă, remunerarea și condițiile de muncă.
- 118 Această dispoziție a fost pusă în aplicare în special prin articolul 4 din Regulamentul (CEE) nr. 1612/68 al Consiliului din 15 octombrie 1968 privind libera circulație a lucrătorilor în cadrul Comunității (JO L 257, p. 2, Ediție specială, 05/vol. 1, p. 11), în temeiul căruia actele cu putere de lege și actele administrative ale statelor membre care restricționează încadrarea în muncă a străinilor, ca număr sau ca procentaj, în funcție de întreprindere, de ramura de

activitate sau de regiune sau la nivel național, nu se aplică resortisanților celorlalte state membre.

- 119 Același principiu se opune ca prin clauzele conținute în regulamentele asociațiilor sportive să se limiteze dreptul resortisanților altor state membre de a participa, în calitate de jucători profesioniști, la meciuri de fotbal (a se vedea Hotărârea Donà, citată anterior, punctul 19).
- 120 În această situație, este irelevantă circumstanța că aceste clauze nu se referă la încadrarea în muncă a acestor jucători, în privința căreia nu există limitări, ci la posibilitatea cluburilor lor de a-i utiliza în cadrul unui meci oficial. În măsura în care participarea la aceste meciuri constituie obiectul esențial al activității unui jucător profesionist, este evident că o normă care limitează această participare restrânge și posibilitatea încadrării în muncă a jucătorului în cauză.

Cu privire la existența unor justificări

- 121 Existența unui obstacol fiind astfel dovedită, trebuie să se verifice dacă acesta poate fi justificat din perspectiva articolului 48 din tratat.
- 122 URBSFA, UEFA, precum și guvernele german, francez și italian subliniază că clauzele referitoare la cetățenie se justifică prin motive care nu sunt de natură economică și care privesc în exclusivitate sportul ca atare.
- 123 Astfel, acestea ar servi, în primul rând, menținerii legăturii tradiționale existente între fiecare club și țara sa, care prezintă o mare importanță pentru a permite identificarea publicului cu echipa sa favorită și pentru a garanta că cluburile care participă la competiții internaționale reprezintă în mod real țările lor.
- 124 În al doilea rând, aceste clauze ar fi necesare pentru a crea o rezervă de jucători naționali suficientă ca să ofere posibilitatea echipelor naționale de a utiliza jucători de înalt nivel în toate posturile din teren ale echipei.
- 125 În al treilea rând, acestea ar contribui la menținerea echilibrului sportiv între cluburi, împiedicându-le pe cele mai bogate dintre acestea să își asigure serviciile celor mai buni jucători.
- 126 În sfârșit, UEFA subliniază că regula „3 + 2” a fost stabilită de comun acord cu Comisia și că aceasta trebuie revizuită periodic în funcție de evoluția politicii comunitare.
- 127 În această privință, trebuie amintit că în Hotărârea Donà, citată anterior, punctele 14 și 15, Curtea a recunoscut că dispozițiile din tratat în materie de liberă circulație a persoanelor nu se opun unor reglementări sau practici care exclud jucătorii străini de la participarea la anumite meciuri din motive care nu sunt de natură economică, care au legătură cu caracterul și cu cadrul specific al acestor meciuri și care se referă, prin urmare, în exclusivitate la sport ca atare, astfel cum

este cazul meciurilor între echipele naționale din diferite țări. Curtea a subliniat totuși că această restricție a domeniului de aplicare a dispozițiilor în cauză trebuie să rămână limitată la obiectul său propriu.

- 128 În speță, clauzele referitoare la cetățenie nu se referă la meciuri care prezintă un caracter specific, desfășurate între echipe reprezentative ale țărilor lor, ci se aplică în privința tuturor meciurilor oficiale între cluburi și, prin urmare, în privința părții esențiale a activității exercitate de jucătorii profesioniști.
- 129 În aceste împrejurări, clauzele referitoare la cetățenie nu pot fi considerate conforme cu articolul 48 din tratat, în caz contrar această dispoziție fiind lipsită de efectul său util, iar dreptul fundamental de liber acces la încadrarea în muncă pe care îl conferă în mod individual fiecărui lucrător comunitar fiind anulat (a se vedea în această privință Hotărârea din 15 octombrie 1987, Heylens, 222/86, Rec., p. 4097, punctul 14).
- 130 Niciunul dintre argumentele invocate de asociațiile sportive și de guvernele care au prezentat observații nu este de natură să conteste o asemenea concluzie.
- 131 În primul rând, trebuie subliniat că legătura dintre un club de fotbal și statul membru în care acesta este stabilit nu poate fi considerată inerentă activității sportive, la fel cum nu poate fi considerată inerentă activității sportive nici legătura dintre acest club și cartierul său, orașul său sau regiunea sa ori, în cazul Regatului Unit, teritoriul corespunzător fiecăreia dintre cele patru federații. Or, deși meciurile din campionatele naționale se joacă între cluburi care provin din diferite regiuni, din diferite orașe sau din diferite cartiere, nicio regulă nu limitează, în ceea ce privește aceste meciuri, dreptul cluburilor de a utiliza în teren jucători care provin din alte regiuni, din alte orașe sau din alte cartiere.
- 132 Pe de altă parte, în cadrul competițiilor internaționale, participarea este rezervată cluburilor care au obținut anumite rezultate sportive în țările lor de origine, fără ca cetățenia jucătorilor să joace vreun rol deosebit.
- 133 În al doilea rând, trebuie arătat că, deși echipele naționale trebuie să fie compuse din jucători având cetățenia țării în cauză, acești jucători nu trebuie să fie neapărat legitimați la cluburile din acea țară. De altfel, în temeiul regulamentelor asociațiilor sportive, cluburile care angajează jucători străini sunt obligate să le permită acestora să participe la anumite meciuri ale echipei naționale a țării lor.
- 134 În plus, deși libera circulație a lucrătorilor, prin faptul că deschide piața muncii dintr-un stat membru resortisanților altor state membre, are ca efect reducerea șanselor resortisanților naționali de a-și găsi un loc de muncă pe teritoriul statului de care aparțin, aceasta deschide, în schimb, noi perspective de încadrare în muncă aceluiași lucrători în celelalte state membre. Asemenea considerații se aplică în mod evident și în cazul jucătorilor profesioniști de fotbal.

- 135 În al treilea rând, în ceea ce privește menținerea echilibrului sportiv, trebuie arătat că clauzele referitoare la cetățenie, care ar împiedica cluburile cele mai bogate să angajeze pe cei mai buni jucători străini, nu sunt apte să realizeze acest obiectiv, din moment ce nu există nicio normă care să limiteze posibilitatea acestor cluburi de a recruta cei mai buni jucători naționali, posibilitate care pune în pericol în egală măsură acest echilibru.
- 136 În sfârșit, în ceea ce privește argumentul întemeiat pe participarea Comisiei la elaborarea regulii „3 + 2”, trebuie amintit că, în afara cazurilor în care asemenea competențe îi sunt conferite în mod expres, Comisia nu este abilitată să ofere garanții în ceea ce privește compatibilitatea cu tratatul a unor practici determinate (a se vedea de asemenea Hotărârea din 27 mai 1981, Essevi și Salengo, 142/80 și 143/80, Rec., p. 1413, punctul 16). În niciun caz, aceasta nu dispune de competența de a autoriza practici contrare tratatului.
- 137 Din cele prezentate anterior, rezultă că articolul 48 din tratat se opune aplicării unor norme adoptate de asociații sportive potrivit cărora, în cadrul meciurilor din competițiile pe care le organizează, cluburile de fotbal nu pot utiliza decât un număr limitat de jucători profesioniști resortisanți ai altor state membre.

Cu privire la interpretarea articolelor 85 și 86 din tratat

- 138 Având în vedere că cele două tipuri de norme la care se face referire în întrebările preliminare sunt contrare articolului 48, nu este necesară pronunțarea cu privire la interpretarea articolelor 85 și 86 din tratat.

Cu privire la efectele în timp ale prezentei hotărârii

- 139 În observațiile scrise și orale prezentate, UEFA și URBSFA au atras atenția Curții asupra consecințelor grave pe care le-ar putea genera hotărârea sa în ceea ce privește organizarea fotbalului în ansamblul său, în ipoteza în care ar considera că normele privind transferurile și clauzele referitoare la cetățenie sunt incompatibile cu tratatul.
- 140 Domnul Bosman, la rândul său, a evocat posibilitatea Curții de a limita în timp efectele hotărârii sale în măsura în care se referă la normele privind transferurile, remarcând în același timp că o asemenea soluție nu se impune.
- 141 În conformitate cu o jurisprudență constantă, interpretarea unei norme de drept comunitar făcută de Curte în exercitarea competenței pe care i-o conferă articolul 177 din tratat lămurește și precizează, dacă este nevoie, semnificația și domeniul de aplicare ale normei respective, astfel cum trebuie sau ar fi trebuit să fie înțeleasă și aplicată de la intrarea sa în vigoare. Rezultă că norma astfel interpretată poate și trebuie să fie aplicată de către instanță chiar raporturilor juridice născute și constituite înainte de hotărârea asupra cererii de interpretare

dacă sunt întrunite și condițiile care permit supunerea litigiului privind aplicarea normei respective instanțelor competente (a se vedea în special Hotărârea din 2 februarie 1988, Blaizot, 24/86, Rec., p. 379, punctul 27).

- 142 Numai în mod excepțional, în aplicarea principiului general al securității juridice inerent ordinii juridice comunitare, Curtea poate să fie determinată să limiteze posibilitatea oricărei persoane interesate de a invoca o dispoziție pe care a interpretat-o în scopul de a contesta raporturi juridice stabilite cu bună-credință. O astfel de limitare poate fi acceptată numai de Curte, chiar în hotărârea prin care se pronunță asupra interpretării solicitate (a se vedea în special Hotărârea Blaizot, citată anterior, punctul 28, și Hotărârea Legros și alții, citată anterior, punctul 30).
- 143 În prezenta cauză, particularitățile normelor adoptate de asociațiile sportive în ceea ce privește transferurile de jucători între cluburile din diferitele state membre, precum și împrejurarea că aceleași norme sau norme similare se aplică atât în ceea ce privește transferurile între cluburi aparținând aceleiași asociații naționale, cât și în ceea ce privește transferurile între cluburi aparținând unor asociații naționale diferite din cadrul aceluiași stat membru au putut da naștere unei stări de incertitudine în ceea ce privește compatibilitatea normelor în cauză cu dreptul comunitar.
- 144 În aceste condiții, considerații imperative de securitate juridică se opun ca situații juridice ale căror efecte s-au epuizat în trecut să fie puse din nou în discuție. Cu toate acestea, trebuie stabilită o excepție în favoarea acelor persoane care au acționat din timp pentru a-și proteja drepturile. În sfârșit, trebuie să se precizeze că limitarea efectelor interpretării menționate nu poate fi acceptată decât în cazul compensațiilor de transfer, de formare sau de promovare care, la data prezentei hotărâri, au fost deja plătite sau sunt încă datorate în executarea unei obligații născute înainte de această dată.
- 145 În consecință, trebuie să se decidă că efectul direct al articolului 48 din tratat nu poate fi invocat în susținerea revendicărilor privind o compensație de transfer, de formare sau de promovare care, la data prezentei hotărâri, a fost deja plătită sau este încă datorată în executarea unei obligații născute înainte de această dată, cu excepția justițiabililor care, înainte de această dată, au introdus o acțiune în justiție sau au formulat o contestație echivalentă conform dreptului național aplicabil.
- 146 În schimb, în ceea ce privește clauzele referitoare la cetățenie, limitarea în timp a efectelor prezentei hotărâri nu poate să fie admisă. În lumina Hotărârilor Walrave și Donà, citate anterior, nimeni nu putea să considere în mod rezonabil că discriminările care rezultau din aceste clauze erau compatibile cu articolul 48 din tratat.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 147 Cheltuielile efectuate de către guvernele danez, german, francez și italian, precum și de către Comisia Comunităților Europene, care au prezentat observații Curții, nu pot face obiectul unei rambursări. Întrucât, în privința părților din acțiunea principală, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată.

Pentru aceste motive,

CURTEA,

pronunțându-se cu privire la întrebările adresate de cour d'appel din Liège, prin hotărârea din 1 octombrie 1993, hotărăște:

- 1) **Articolul 48 din Tratatul CEE se opune aplicării unor norme adoptate de asociații sportive potrivit cărora un jucător profesionist de fotbal resortisant al unui stat membru, la expirarea contractului încheiat cu un club, nu poate fi angajat de un club dintr-un alt stat membru decât dacă acesta din urmă a plătit clubului de origine o compensație de transfer, de formare sau de promovare.**
- 2) **Articolul 48 din Tratatul CEE se opune aplicării unor norme adoptate de asociații sportive potrivit cărora, în cadrul meciurilor din competițiile pe care le organizează, cluburile de fotbal nu pot utiliza decât un număr limitat de jucători profesioniști resortisanți ai altor state membre.**
- 3) **Efectul direct al articolului 48 din Tratatul CEE nu poate fi invocat în susținerea revendicărilor privind o compensație de transfer, de formare sau de promovare care, la data prezentei hotărâri, a fost deja plătită sau este încă datorată în executarea unei obligații născute înainte de această dată, cu excepția justițiabililor care, înainte de această dată, au introdus o acțiune în justiție sau au formulat o contestație echivalentă, conform dreptului național aplicabil.**

Rodríguez Iglesias

Kakouris

Edward

Hirsch

Mancini

Moitinho de Almeida

Kapteyn

Gulmann

Murray

Jann

Ragnemalm

Pronunțată astfel în ședință publică la Luxemburg, la 15 decembrie 1995.

Grefier

Președinte

R. Grass

G. C. Rodríguez Iglesias